

Nenápadný návrat velkého fabulátora

Erik Gilk, FF UP v Olomouci

erik.gilk@upol.cz

Klíčová slova: současná česká literatura, povídky, fantaskno, Pavel Brycz

Key words: contemporary Czech literature, short stories, fantasy, Pavel Brycz

Discreet Comeback of a Great Storyteller

The prevailing subject matter we focus on in our article is the latest prosaic book of Pavel Brycz (1968) – the collection of three short stories *Nomádská víra* (2023). Introductory part summarizes Brycz's numerous works published so far and comprising especially children's books the author focused on in recent years. While his books for children received a number of positive reviews, Brycz's prose for adults seems to be currently in decline. However, the latest collection of three (slightly fantastic) short poems or novels proves that Brycz still is a great storyteller. His poetic gift is unique as well as his ability to express his opinion on current social problems in an original way.

Roudnický rodák Pavel Brycz (*28. 7. 1968) sice nepatří k nejznámějším představitelům domácí prozaické produkce, přesto se na literární scéně pohybuje již déle než tři dekády. Jeho prvotinou byl takřka neznámý (a de facto vlastním nákladem vydaný) soubor povídek *Hlava Upanišády* (1993), pozoruhodný cyklus textů tematicky rámovaný předčasnou smrtí vypravěčova bratra. Již zde se začala projevovat specifika Bryczova autorského stylu, která se v následující tvorbě upevňovala. Patří k nim dynamický vypravěč, který je silně orientován na adresáta, neustále čtenáře oslovuje a zdůrazňuje mluvenost narativu. S tématem převážné většiny próz, jímž jsou různé podoby lásky, souvisí sklon k patetičnosti, který je vyvažován smyslem pro jemný, nikoliv satirický humor. Pro autora je dále charakteristický básnický jazyk, hravost při vytváření neotřelých přirovnání, metafor či metonymií a jiných poetismů, jež přispívají k lyrizaci příběhu. Nejvýrazněji se tato poetičnost projevuje v pásmu *Jsem město* (1998), jež má nápaditou kompozici: je pojato jako několikerá výpověď města Mostu. Autor za ni obdržel prestižní Cenu Jiřího Ortena, určenou pro mladé tvůrce do třiceti let. Ke svébytné umělecké reflexi severočeského poddolovaného města, v němž Brycz prožil své dětství a mládí, se vrátil o deset let později ve „filmové“ novele *Mé ztracené město* (2008).

Autorova vypravěčská fantazie se rozbíhá do mnoha epických digresí, jež se výrazně podílejí na stavbě příběhu a potvrzují Bryczovu „radost z vyprávění“. Ta spolu s pohádkovostí, naivismem a jednoznačným vítězstvím dobra nad zlem na úkor věrohodnosti předznamenává autorovu tvorbu pro děti. Idealizace dětství jako věku nedotčeného vypočítavostí a ostražitostí se v nostalgické podobě objevuje i v textech pro dospělé, především v povídkovém souboru *Miloval jsem Teklu a jiné povídky* (2000) a v próze *Sloni mlčí* (2002).

Pro Bryczův fikční svět je příznačné prolínání skutečnosti a imaginace; v mnohém se kryje s naším aktuálním světem, je však obohacen o jevy přinejmenším velmi málo

pravděpodobné. Nejorganičtější se realistická pravděpodobnost s uvolněnou fantazií a imaginativním výmyslem, bájením, které skutečnost nepřipouští, snoubí v jeho nejrozsáhlejší a také umělecky nejzdařilejší próze *Patriarchátu dávno zašlá sláva* (2003). Literát za ni o rok později obdržel Státní cenu za literaturu, a stal se tak v její novodobé historii jejím nejmladším laureátem. Příběh rodiny Berezinků je do značné míry inspirován reálnými osudy Bryczovy rodiny, která má rovněž ukrajinsko-německý původ. Je zjevné, že Brycz využil prozaický text (podobně jako řada spisovatelů v polistopadovém období až do současnosti, vedle klasika Josefa Jedličky kupř. I. Dousková, A. Horáčková či nejnověji A. Sevrucký) k návratu k rodinným kořenům, psaní se mu stalo terapeutickým nacházením jeho totožnosti. Jak uvedl v rozhovoru pro časopis *Host*, v devadesátých letech, kdy byly všechny hodnoty náhle relativizovány, „musel začít hledat nějakou svou identitu, mužskou identitu, národní identitu i identitu historickou“. Autor se hlásí k magickému realismu a jeho próza vykazuje mnoho paralel s proslulým románem Gabriela Garcíi Márqueze *Sto let samoty* (např. dlouhověkový Jefim Berezinko, který všechny přžívá, připomíná stařenu Úrsulu), tematicky má blízko rovněž k románu Jiřího Kratochvile *Nesmrtelný příběh* (1997).

Z kontextu Bryczova díla vybočuje historizující novela ze 17. století *Svatý démon* (2009), pojednávající o falešném židovském mesiáši. Svým archaickým jazykem, rozsáhlými periodami, nápodobou biblické litaniečnosti a vypravěčovým obdivným postojem k minulosti se přibližuje vančurovskému stylu. Na rozdíl od předchozí generace ságy se jedná o velmi koncentrovanou a úsporně vyprávěnou prózu. S mystifikačním záměrem byla psána kniha *Tátologie* (2011), v níž se prozaik prezentuje jako zasloužilý otec udílející znalecké rady svým nezkušeným „kolegům“. O rok později autor na knihu navázal již méně zdařilým pokračováním *Tátologie 2*.

V té době se Brycz již plně věnoval tvorbě pro děti, která v jeho produkci kvantitativně převládala a s níž dosáhl jak značného čtenářského úspěchu, tak nejednoho odborného ocenění. Předcházela jí spolupráce s Českým rozhlasem, konkrétně jeho seriály v pořadech *Tu rádio* a *Rádio pod polštář*. Hned za svůj první knižně vydaný příběh pro děti o dívce slavící desáté narozeniny *Kouzelný svět Gabriely* (2006) získal autor cenu Zlatá stuha. Další prózy *Dětský zvěřinec* (2008) a *Bílá paní na hlídání* (2010; opět cena Zlatá stuha) se staly předlohou pro televizní večerníček. Následovala celá série knih pro děti vydávaná nakladatelstvím Pikola, z nichž nejnovější je *Cirkus Svět* (2022). S menšími úspěchy u literární kritiky se setkaly jeho prózy pro dospělé, jako jsou tituly *Muž bez ženy není člověk* (2014), *Strídavá péče pro kukačku* (2016) a „legionářské romaneto“ *Největší muž na světě* (2017). Tyto prózy se až příliš nechají unášet autorovou fabulační silou na úkor jisté uměřenosti a strukturní promyšlenosti, mají daleko k sugestivnosti Bryczových prvních próz, svým zaměřením na komický efekt ztrácejí notně ze svého přesahu a stávají se knížkami na jeden večer.

Tomuto rázu se naštěstí vzpírá novelistický triptych *Nomádská víra* (2023), kterou v kvalitní redakci a zdařilé grafické úpravě vydalo pražské vydavatelství dybbuk. Nakladatelství anoncuje knihu na její obálce takto: „Tři hořkosladké černé novely spojuje do jednoho tematického celku živý kontakt s osobami odešlými, na druhou stranu“. Lapidární charakteristika je poměrně trefná a anticipuje nereálnost, respektive

ne-přirozenost všech tří příběhů. A je z ní také zřejmé, že nomádem v názvu svazku se nemyslí kočovná komunita lidí, ale prostupnost lidských duší mezi světem vezdejšími a zásvětím. Neukotveným a neusedlým životem zde nejsou zasaženi lidští jedinci, nýbrž jejich nehmotná substance.

Novely už nemají tak blízko k poetice latinskoamerického magického realismu jako některé předchozí Bryczovy prózy. Odkazují spíše k tradici povídek líčících střet všední skutečnosti a nadpřirozeného prvku, který přináší paradoxní či přímo absurdní epické situace a zápletky. Nejznámější z novější české literatury jsou jistě *Bubáci pro všední den* (1961) Karla Michala, neméně zdařilé a k magičnosti posunuté jsou pak *Alchymické dítě a jiné povídky* (2003), jediná beletristická kniha Jonáše Tokarského.

První dvě prózy souboru, nazvané *Černá skříňka* a *Na naší rodné planetě*, mají zhruba poloviční rozsah než třetí a nejvýraznější text *Misslím na tebe*. Protagonista první prózy, reklamní textář ukrajinského původu Taras Oleksiewicz (oba tyto atributy mají zjevně autobiografický původ), v sobě objeví nadání promlouvat s dušemi zesnulých lidí a začne se svou schopností solidně žít. Založí firmu vtipně nazvanou S. O. S. (tedy Save our souls) a veřejností je vnímán jako „lovec duchů“, respektive „lovec zvuků“, i když sám o sobě nemá valné mínění: „Z nějakého důvodu jeho zjitřená mysl přitahovala lidi, kteří na tom byli ještě hůř. Byli nenávratně mrtví.“ (s. 37) S finanční podporou prvního klienta se mu podaří vytvořit „spiritcom“, onu černou skříňku z názvu, která „bude dekódovat a zesilovat řeč mrtvých v reálném čase“. Taras se tak stane médiem mezi mrtvým a pozůstalými, avšak na rozdíl od spiritistických seancí není pouhým napodobitelem hlasu zesnulého. Po neblahých zkušenostech s tendencí k návykovosti některých klientů se začne řídit devízou „jednou a dost“. Následně začnou být jeho schopnosti využívány policií pro objasnění nevyřešených případů. Když pak náhodou projede kolem památného místa v Libici nad Cidlinou, kde byli před více než tisícovkou let vyvražděni Slavníkovci, je zahlcen množstvím žalujících hlasů náležících někdejšími představitelům knížecího rodu, respektive jejich násilně zesnulým dětským potomkům, jimž se za spáchanou krivdu dosud nikdo neomluvil. Tarasova citlivost pak vygraduje při návštěvě někdejšího vyhlazovacího tábora v Osvětimi, kdy jej dav turistů ušlape z vděčnosti, že je spojil s jejich tragicky zhyнувšími předky, kteří nemají ani svoje místo odpočinku, kde by se mohla uctívat jejich památka.

Próza *Na naší rodné planetě* je vyprávěna uneseným pracovníkem farmaceutického průmyslu, který je nucen trávit čas v garáži svázaný do kozelce. Zde začne postupně sloužit jako zpovědník svalnatému gangsterovi a sériovému vrahovi, který si na něm vylévá vztek za uštědřená příkoří z mládí, kdy byl hubeným, bezmocným a zneužívaným hochem. Věznitel si ke své oběti vytváří čím dál důvěrnější vztah, jako by šlo o převrácení stockholmského syndromu, a začne vypravěče „venčit“. V překvapivém závěru dojde rovněž k jisté záměně, tu však nelze kvůli pointě čtenáři vyhradit.

Dvojnásobně delší poslední próza má originální nejen název, ale také námět. Je podána opět personálním vypravěčem, tentokrát mladým mužem, jehož dívka se stane královnou soutěže krásy. Jakub sám sebe přirovnává k paní Columbové, protože o něm všichni slyšeli, ale nikdo ho neviděl, je totiž neustále ve stínu, „na druhé straně slávy“. Přestože ještě při slavnostním ceremonálu korunovace slibuje Alena svému příteli

věrnost, stoupne jí sláva do hlavy, seznámí se s bohatým a slavným sportovcem, za něhož se provdá a – stane se obětí domácího násilí. Po násilné smrti se dívka jako neviditelný duch vrátí ke svému někdejšímu příteli a naznačí mu, že již v dětství byla zneužita svým bratrem-dvojčetem. Protagonistovi se podaří zmocnit jejího deníčku, ukrývaného u jejího psychoterapeuta, a předmět se pak stane klíčovým důkazním materiálem obžaloby v soudním procesu. Bratr násilník je spravedlivě odsouzen, avšak ve vězení podstoupí proměnu, jež vyústí v naprosto nečekané rozuzlení pro něj i pro Jakuba.

Pavel Brycz ve své poslední knize prokazuje, že po letech útlu a orientace na dětskou literaturu má pořád co říci i dospělému čtenáři. Přestože by se prózám dal vytknout víceméně totožný postup využívající fiktivní novinové články a reportáže k dynamizaci děje, jejich podstata spočívá jinde. Autor dokáže uchopit velmi aktuální témata, jako je nárůst agresivity, domácí násilí a transsexualita, velmi neotřelým způsobem. Jejich přesmykem do komické a hravě nadsazené roviny se pojednávání triptych vymyká současné prozaické produkci, která (až na výjimky) obdobná témata zpracovává kumulací násilí až k nesnesitelnosti, se vši vážností a s varovně zdviženým prstem. Zatímco tyto texty jsou při kolísavé umělecké úrovni vzájemně zaměnitelné, s Bryczovým postojem sice čtenář souhlasit nemusí, ale jejich umělecké zobrazení se mu uloží nadlouho do paměti.

Jazyková poradna

Nemluvě o, nehleď na

Robert Adam, PedF UK v Praze

robert.adam@pedf.cuni.cz

Klíčová slova: sekundární předložka, přechodník, interpunkce

Key words: secondary preposition, transgressive, punctuation

Prepositions *nemluvě o, nehleď na*

The paper analyses the meanings of the prepositions *nemluvě o* and *nehleď na* and their adequate use.

V tomto příspěvku se budu zabývat dvěma víceslovnými sekundárními předložkami, které vznikly z přechodníkových tvarů. K tématu mě přivedlo užití jedné z nich v psané publicistice v roce 2023 v návaznosti na odkrývání minulosti kandidáta na ústavního soudce R. Fremra:

Byl výkonná součástí represivního aparátu, kterému propůjčoval své vzdělání a jméno, o nějakém vlastním charakteru nemluvě.

U studentů bohemistiky jsem si ověřil, že i podle nich jde o užití nestandardní, pochybné, matoucí: místo *nemluvě* by zde bylo namístež užít slovní spojení *nemohlo být řeči* nebo *nelze vůbec mluvit*.